Tekmeria

Vol 6 (2001)

Δύο ἐπιτύμβιες στήλες ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια

Κ. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΥ

doi: [10.12681/tekmeria.167](https://doi.org/10.12681/tekmeria.167)

To cite this article:

ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΥ Κ. (2001). Δύο ἐπιτύμβιες στήλες ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια. *Tekmeria*, 6, 43–47.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.167>

ΔΥΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΕΣ ΣΤΗΛΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑ

I

Κατά τη διάρκεια εργασιών για την κατασκευή νέου ύδροδοτικού δικτύου στον οικισμό της Νέας Ποτίδαιας αποκαλύφθηκε τμήμα μαρμάρινης στήλης από λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο. Πρόκειται για το επάνω μέρος του κορμού ενεπίγραφης επιτύμβιας στήλης, ή μορφή της οποίας παρουσιάζει άρκετές όμοιότητες με ανάλογα μνημεία από τη Βεργίνα και άλλες μακεδονικές πόλεις¹. Το λοξό σπάσιμο στην κάτω πλευρά μας στερεί μεγάλο μέρος από το αρχικό ύψος της στήλης. Επιπλέον, αποκρούσεις παρουσιάζει το μνημείο στις δύο πλάγιες πλευρές και στο άέτωμα. Ο κορμός είναι επίπεδος, χωρίς πλαίσωση και απολήγει στο επάνω μέρος σε λοξό κυμάτιο. Η στήλη έπιστέφεται από ένα ελεύθερο άέτωμα με άνθεμωτά ακρωτήρια, τα οποία έχουν αποκοπεί. Το μνημείο φυλάσσεται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης με αρ. εύρ. ΠΟΤ 237. Διαστάσεις: Μέγ. ύψος: 0,31 μ. Πλάτος: 0,35 μ.-0,37 μ. Πάχος: 0,085 μ. Στην κύρια όψη και σε απόσταση 0,065 μ. από το γείσο δίστιχη επιγραφή. Ύψος γραμμάτων: 0,01-0,015 μ. Διάστιχα: 0,02 μ. (είκ. 1).

Δημήτριος
Ερμώνακτος

Έλλείπει άλλων στοιχείων, με βάση τον τύπο της γραφής και το σχήμα των γραμμάτων το μνημείο χρονολογείται στο α' μισό του 3ου αι. π.Χ., χωρίς να αποκλείεται μια πρωϊμότερη χρονολόγηση στα τέλη του 4ου αι. Η γραφή είναι άρκετά επιμελημένη: τα γράμματα είναι συμμετρικά και σχεδόν ισούψη (μικρότερο σε σχέση με τα υπόλοιπα γράμματα είναι το ωμέγα). Επιπλέον, σχετικά με το σχήμα των γραμμάτων επισημαίνουμε τα εξής: α) χαρακτηριστικότερο των γραμμάτων είναι το σίγμα με ιδιαίτερα ανοικτά τα δύο σκέλη του, β) το ωμέγα έχει συμμετρικό σχήμα και ανοικτά τα δύο σκέλη του, γ) το έψιλον έχει μικρότερη την εσωτερική του κεραία σε σχέση με τις εξωτερικές,

1. Βλ. Χ. Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, *Τα επιτάφια μνημεία από τη Μεγάλη Τούμπα της Βεργίνας*, διδ. Διατριβή ΕΕΦΣΘ Παράρτημα 50, 99-102 (πίν. 20), 131-134 (πίν. 33), 148-151 (πίν. 41), 177-179 (πίν. 49α). Πρβλ. Β. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, *Επιγραφές Αρχαίας Μακεδονίας. Κατάλογος της Έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997*, 68 αρ. 64.

δ) τὸ μῦ στὸ δεύτερο στίχο ἔχει διαφορετικὴ μορφή ἀπὸ αὐτὸ τοῦ πρώτου, καθὼς οἱ ἐσωτερικὲς κεραῖες τοῦ γράμματος συγκλίνουν στὸ ἄνω ὕψος τῶν καθέτων κεραϊῶν, ε) τὰ ἄλφα καὶ ἦτα ἔχουν ὀριζόντια τὴν ἐσωτερικὴ κεραία. Ἀνάλογη μορφή ἔχουν τὰ γράμματα στὴ σχετικὴ μὲ τὴν παραχώρηση προνομίων ἀπὸ τὸ βασιλιά Κάσσανδρο στὸν Χαιρεφάνη ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια (306/5-298/7 π.Χ.), ὅπως καὶ στὴ σχετικὴ μὲ τὴν παραχώρηση δημόσιας γῆς ἀπὸ τὸν Λυσίμαχο στὸ Λιμναῖο ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη².

Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλου. Τὸ ὄνομα Δημήτριος εἶναι ἤδη γνωστὸ ἀπὸ τὴν προσωπογραφία τῆς Κασσάνδρειας, ἀπαντᾷ δέ, ὡς γνωστόν, μὲ ἰδιαίτερη συχνότητα στὶς ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας ἤδη ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή³. Ἀντίθετα γιὰ πρώτη φορὰ ἀπαντᾷ στὴν πόλη καὶ στὴ Μακεδονία γενικότερα τὸ ἰωνικῆς προέλευσης ὄνομα Ἑρμῶναξ⁴. Εἶναι ὥστόσο γνωστὸ σὲ ἐπιγραφές τῆς Ἀθήνας, τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἰωνίας⁵.

II

Τὸ Μάιο τοῦ 2000 παραδόθηκε στὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης τμῆμα μαρμαρίνης ἐνεπίγραφης στήλης ἀπὸ φαιὸ χρονδρόκοκκο μάρμαρο, ἡ ὁποία ἔχει ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴ βάση της μὲ λοξὸ σπάσιμο. Ὁ κορμὸς τῆς στήλης, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει μείωση πρὸς τὰ πάνω, εἶναι ἐπίπεδος, χωρὶς πλαίσιο καὶ ἀποκεκρουμένος στὸ ἀριστερὸ ἄκρο του. Ὁριζόντιο γέισο κοσμεῖ τὴν κύρια ὄψη, ἐνῶ ἐπεξεργασμένες εἶναι καὶ οἱ πλάγιες πλευρές τοῦ μνημείου. Ἡ πίσω ὄψη εἶναι ἀδρᾶ εἰργασμένη μὲ βελόνι, ἐνῶ ἡ πάνω ἐπιφάνεια φέρει δεξιὰ καὶ ἀρι-

2. Βλ. Μισσηλίδου-Δεσποτίδου, ὁ.π., 23 ἀρ. 6 καὶ M. B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings II. Epigraphic Appendix*, (Μελετήματα 22) Athens 1996, ἀρ. 22 (πίν. XXV).

3. Ἀσκληπιάδης Δημητρίου ὀνομάζεται κάποιος Κασσανδρεὺς, μισθοφόρος στὴ φρουρὰ τοῦ Ἀττάλου Α' τῆς Περγάμου· βλ. *FD II.4*, 135 στ. 23 καὶ πρόσφατα A. B. Tatakis, *Macedonias abroad. A contribution to the prosopography of Ancient Macedonia* (Μελετήματα 26), Athens 1998, 87 ἀρ.18. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. ἐνδεικτικὰ M. B. Hatzopoulos-L. D. Loukopoulou, *Recherches sur les marches orientales de Téménides (Anthémonte-Kalindoia) IIe partie*, (Μελετήματα 11) Athènes 1996, 242-243.

4. Γιὰ τὸ ἰωνικὸ ὄνομα Ἑρμῶναξ βλ. O. Masson, «Quelques noms de magistrats monétaires grecs. IV. Noms de monétaires à Abdère et Maronée», *RN* 26 (1984) 51 [=OGS II, 430].

5. Βλ. *LGPV I-III.A s.v.* Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία βλ. ἐνδεικτικὰ *I.Iasos II (=IK 28.2) 209* (εὐρετήριο κυρίων ὀνομάτων).

στερὰ ὀρθογώνιους τόρμους, γιὰ τὴ στερέωση πιθανότατα ἐνθετης ἀνθεμω-
τῆς ἐπίστεψης.

Ἡ ἀκριβὴς προέλευση τῆς στήλης δὲν εἶναι γνωστή. Ὡς χώρος εὕρεσης ἀναφέρθηκε θέση ἀμέσως νότια τοῦ σύγχρονου οἰκισμοῦ τῆς Νέας Ποτίδαι-
ας. Ὡς πιθανότερη ὥστόσο θεωροῦμε τὴν προέλευση τοῦ μνημείου ἀπὸ τὴν
περιοχὴ τῶν νεκροταφείων κλασσικῶν, ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων
ποὺ ἐντοπίζονται ἀρκετὰ νοτιότερα⁶. Σήμερα τὸ μνημεῖο φυλάσσεται στὸ
Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀρ. εὗρ. ΠΟΤ 211 (εἰκ. 2). Διάστα-
σεις: Μέγ. σωζόμενο ὕψος: 0,33 μ. Μέγ. σωζ. πλάτος 0,27 μ. (πάνω) - 0,28 μ.
(κάτω). Ὑψος γραμμάτων: 0,015-0,02 μ. Διάστιχα: 0,01 μ. Σὲ ἀπόσταση 0,05
μ. ἀπὸ τὸ γεῖσο τριستیχη ἐπιγραφή ἣ ὁποία ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἀπολλώνιος Ἀπολλοδώρου
[Π]οσειδίππος Ἀπολλωνίου
Ἰασεῖς

1. Διακρίνεται μόνον ἡ δεξιὰ καὶ τμήμα τῆς ὀριζόντιας κεραίας τοῦ ἄλφα· ἀπολέπιση
παρουσιάζει ἡ στήλη καὶ στὴ θέση τοῦ Υ, τὸ ὁποῖο διακρίνεται μὲ δυσκολία. || 2. δια-
κρίνονται ἴχνη τοῦ γράμματος Π στὴν ἀρχὴ τοῦ στίχου.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή, τὸ μνημεῖο ἀποτελοῦσε τὴν ἐπιτά-
φια στήλη τῶν Ἀπολλωνίου, γιοῦ τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τοῦ Ποσειδίππου,
γιοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου. Μὲ βάση τὸ εἶδος τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμ-
μάτων τὸ μνημεῖο μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ.
π.Χ. ἢ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. Ἡ χάραξη τῶν γραμμάτων εἶναι ἰδιαί-
τερα ἐπιμελημένη: τὰ γωνιώδη γράμματα (Α, Λ, Ν, Σ) εἶναι ἰσοῦψῃ, ἐνῶ μι-
κρότερα εἶναι τὰ στρογγυλὰ γράμματα (Ο, Ω). Ἐπιπλέον, σχετικὰ μὲ τὸ σχῆ-
μα τῶν γραμμάτων ἐπισημαίνονται τὰ ἑξῆς: α) Τὸ ἄλφα ἔχει τεθλασμένη τὴν
ἐσωτερικὴν του κεραία, β) τὸ πῖ ἔχει μικρότερο τὸ δεξιὸν του σκέλος καὶ οἱ
ἀπολήξεις τῆς ὀριζόντιας κεραίας τοῦ γράμματος δὲν ἄπτονται τῶν ἄκρων
τῶν σκελῶν του, γ) τὸ ὦμέγα ἔχει ἰδιαίτερα στρογγυλὸ σχῆμα μὲ εὐθεῖες
ἀπολήξεις, δ) τὸ σίγμα ἔχει συμμετρικὸ σχῆμα καὶ ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του.

6. Ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο προέρχονται μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐνεπίγραφες στήλες κλασ-
σικῶν καὶ ἐλληνιστικῶν χρόνων· βλ. σχετικὰ Αἰκ. Ρωμοπούλου, «Ἐπιτύμβιοι στήλαι
Ἀθηναίων ἐκ Ποτειδαιας», *ΑΑΑ* 7 (1974) 190-198 (= *SEG* XLV 797-800) καὶ Κ.
Σισμανίδης, «Ἐνεπίγραφες ταφικὲς στήλες ἀπὸ τὴν Ποτίδαια», *ΑΑΑ* 23-28 (1990-
1995) [1998] 263-276 (= *SEG* XLVII 790-799, *Bull. épigr.* 1998, 267).

ε) τὸ ἔψιλον ἔχει μικρότερη τὴν ἐσωτερικὴ τοῦ κεραία. Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς γραφῆς ἀπαντᾷ κυρίως σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τῆ Μακεδονία πὺν χρονολογοῦνται στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ κυρίως στὸ ἄμισό τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.⁷

Τὰ πρόσωπα πὺν ἀναφέρονται στὴν ἐπιγραφὴ εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλες πηγές. Τὸ μόνον προσδιοριστικὰ τῆς ταυτότητάς τους στοιχεῖα εἶναι τὰ ὀνόματά τους καὶ ἡ δήλωση τῆς καταγωγῆς τους, ὅπως αὐτὴ προκύπτει ἀπὸ τὴ χρῆση τοῦ ἐθνικοῦ Ἰασεῖς. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ πολῖτες πὺν κατὰγονται ἀπὸ τὴ μικρασιατικὴ πόλη Ἰασό.

“Ὅσον ἀφορᾷ στὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τόσο τὰ κύρια ὀνόματα ὅσο καὶ τὰ πατρωνυμικά τους ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν θεοφόρων ὀνομάτων μὲ εὐρύτατη διάδοση στὸν ἐλληνικὸ κόσμος⁸, ἐνῶ συχνὰ ἀπαντοῦν αὐτὰ καὶ στὴν πατρίδα τῶν νεκρῶν, τὴν Ἰασό⁹. Ἡ σχέση τῶν προσώπων δὲν δηλώνεται στὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πατρωνυμικὸ τοῦ δευτέρου προσώπου εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ κύριο ὄνομα τοῦ πρώτου (Ἀπολλώνιος) πρόκειται πιθανότατα γιὰ πατέρα καὶ γιό.

Οἱ λόγοι τῆς παρουσίας τῶν δύο αὐτῶν Ἰασέων στὴν Κασσάνδρεια παρὰ μόνον ἄγνωστοι. Ἰσως πρόκειται γιὰ ἐμπόρους οἱ ὅποιοι ἦλθαν στὴν πόλη ἐξαιτίας τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀνθησης¹⁰, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσία καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου¹¹.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο
Θεσσαλονίκης

Κωνσταντία Κουσουλάκου

7. Ὁμοιότητες παρουσιάζει τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων μὲ αὐτὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ Περσέα (179-168 π.Χ.) ἀπὸ τὸ Δῖον βλ. Δ. Παντερμαλῆς, «Δῖον 1999. Μουσαῖοι - Βασιλεὺς Δημήτριος», *ΑΕΜΘ* 13 (1999) [2000] 415-421 (εἰκ. 1). Πρβλ. καὶ τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ 179(:) π.Χ. ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, βλ. Hatzopoulos, *Institutions*, ἀρ. 29 (εἰκ. XXXIX, 179 π.Χ.)· πρβλ. καὶ Hatzopoulos, *Institutions*, ἀρ. 55 (εἰκ. LIII, ἄ τρίτο 2. αἰ. π.Χ.).

8. Βλ. σχετικὰ *LGPN* I-III.A s.v.

9. Βλ. σχετικὰ *I.Iasos* II (=IK 28.2) 199-200, 224 (εὐρετήριο κυρίων ὀνομάτων).

10. Γιὰ τὴν ἀκμὴ τῆς πόλης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς βλ. F. Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l' époque Romaine*, *BCH Suppl.* XVI, Athènes-Paris 1988, 424 μὲ σημ. 53.

11. Βλ. Ρωμοπούλου, ὁ.π., 193 ἀρ. 6 (=SEG XLV 797), Βλ. Σισμανίδης, ὁ.π. π. 269-270, ἀρ. 7 (πρβλ. SEG XLVI, 798, *Bull. épigr.* 1998, 267). Πρβλ. Σισμανίδης, ὁ.π., 265-266, ἀρ. 2, ὅπου ἀναφέρεται κάποια Φιλώτεια Ἡπειρώτις (SEG XLVI, 791, τελευταῖο τέταρτο 5. αἰ. π.Χ.).

ZUSAMMENFASSUNG

ZWEI GRABINSCHRIFTEN AUS KASSANDREIA

Im vorliegenden Aufsatz werden zwei —durch Zufall gefundene— Grabinschriften aus Kassandreia veröffentlicht. Bezeugt sind folgenden Personen: ein Demetrios, Sohn des Hermonax (in der einen), die aus Iasos von Kleinasien stammenden Apollonios, Sohn des Apollodoros und dessen Sohn Poseidippos (in der anderen). Die Anwesenheit der letztgenannten in Kassandreia deutet wohl auf die Beziehungen der makedonischen Stadt auch mit relativ fernliegenden Gebieten der griechischen Welt. Bemerkenswert ist auch das Vorkommen des Patronymikon Hermonax in der ersten Inschrift, das ja öfter im übrigen griechischen Raum, namentlich in Ionien, inschriftlich belegt, in Makedonien aber zum ersten Mal bezeugt ist.

Κ. Κουσουλάκου, Είχ. 1

Κ. Κουσουλάκου, Είχ. 2